

Трачова Д.М.,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри обліку і оподаткування,

Таврійський державний агротехнологічний університет

ВАЖЕЛІ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ АМОТИЗАЦІЙНОГО ФОНДУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті визначено фактори, що впливають на процес формування і використання амортизаційного фонду підприємства з урахуванням інноваційного напрямку розвитку виробництва. Запропоновано перелік важелів державного стимулювання процесу формування амортизаційного фонду підприємства з урахуванням інноваційного складника.

Ключові слова: амортизація, амортизаційна політика, методологія обліку, відновлення необоротних активів, державний контроль.

Постановка проблеми. Амортизаційна політика підприємства є складовою частиною загальної політики формування власних ресурсів, що полягає в управлінні амортизаційними відрахуваннями від використовуваних власних основних засобів і нематеріальних активів із метою їх реінвестування у виробничу діяльність.

Амортизаційна політика підприємства значною мірою відображає амортизаційну політику держави на різних етапах його економічного розвитку. Вона базується на встановлених державою принципах, методах і нормах амортизаційних відрахувань. Разом із тим кожне підприємство має можливість індивідуалізувати свою амортизаційну політику, враховуючи конкретні умови, які визначають її параметри.

Нині на багатьох підприємствах спостерігається нецільове використання амортизаційних відрахувань, переважно підприємства використовують їх для задоволення поточних господарських потреб, не завжди пов'язаних з оновленням основних фондів. Альтернативні розрахунки щодо використання амортизаційних відрахувань підприємствами не проводяться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові підходи до визначення суті і змісту амортизаційної політики містять багато спільних рис, однак мають суто економічну спрямованість, переважно без облікової складової. Дослідженням питання сутності категорії «амортизаційна політика» займається багато провідних учених нашої країни: Білик М., Борисенко З.Н., Бубенко П.Т., Виговська Н.Г., Власюк Т.М., Гавриловський О.С., Гарасюта О.В., Гуненко С.А., Димченко О.В., Лук'яненко Л.І., Мороз Ю.Ю., Новицька С.С., Овод Л.В., Омелянчик Н., Помилуйко Є.І., Потапова-Сінько Н.Ю., Рудченко Н., Саєнко С.Г., Титяєв В.І., Тютюн М., Фірсова С.М., Шот А., Щирська О.В., Юзюк І.І., Яремко І.Й.

Щирська О.В. наголошує, що «проблеми обліку амортизації є предметом особливої уваги економічної науки, оскільки амортизація одночасно є витратами виробництва та джерелом відтворення і, як наслідок, впливає на широке коло економічних показників: собівартість, ціну, прибуток, податки, кількісні та якісні оцінки ринкової вартості підприємства. При цьому її актуальність обумовлена передусім існуванням значної кількості невирішених проблемних питань, що час від часу з'явля-

ються із прийняттям чергових недосконалих нормативно-правових актів» [1].

Власюк Т.М., Юзюк І.І. вважають, що амортизаційна політика повинна бути розроблена як складова частина облікової політики підприємства і ключовим критерієм повинна бути якість облікової інформації стосовно необоротних активів. А стратегічне планування і накопичення коштів на оновлення необоротних активів є суто управлінським, а не обліковим [2].

Фірсова С.М., Гарасюта О.В. наголошують, що «однією з найгостріших проблем в Україні є визначення реального розміру амортизаційних відрахувань. Амортизаційні відрахування є важливим елементом витрат на виробництво і основним джерелом капітальних вкладень. Тому правильність нарахування амортизації впливає на розмір прибутку, суму податкових платежів, собівартість продукції та цінову політику підприємства». Автори вважають контроль над формуванням амортизаційної політики одним з етапів внутрішнього контролю використання необоротних активів: «Формування амортизаційної політики здійснюється на основі використання контролю аналітичної інформації. На амортизаційну політику впливають такі фактори: структура об'єктів необоротних активів; окупність; методи нарахування амортизації. Під час визначення терміну корисного використання (експлуатації) слід враховувати: очікуване використання активу підприємства з урахуванням його потужності, продуктивності або іншого корисного ефекту; передбачуваний фізичний або моральний знос; правові або інші обмеження по термінах використання окремих видів активу; інші чинники, що відображають специфіку експлуатації відповідного активу в операційному процесі» [3].

Новицька С.С., Потапова-Сінько Н.Ю. під час формування амортизаційного фонду підприємства пропонують застосовувати коригуючий коефіцієнт, який залежить від галузі та місця розташування підприємства, таким чином держава зможе стимулювати оновлення необоротних активів тієї чи іншої галузі економіки [4].

Гавриловський О.С. та Лук'яненко Л.І. зазначають, що «амортизаційна політика держави й окремих підприємств є одним з основних чинників відновлення основних засобів і, як наслідок, зростання економічного потенціалу підприємства». У розвиток цієї теми автор дотримується думки інших учених, стосовно того, що в Україні відтворювальна функція амортизації реалізується не повною мірою, що обумовлено суперечностями у використанні амортизації як економічного регулятора: разом із функцією фінансування відтворення основних фондів підприємства амортизація виконує також фіскальну функцію, і держава на певних етапах використовує амортизацію переважно як фіскальний інструмент [5, 6].

Гавриловський О.С. та Лук'яненко Л.І. також наголошують на необхідності додавання до існуючого трактування амортизаційної політики інвестиційного складника: «У зв'язку із

трансформацією поглядів на сутність амортизації, додання їй інвестиційної спрямованості виникає необхідність розглядати амортизаційну політику у взаємозв'язку з інвестиційною, яка об'єднує функції мобілізації, перерозподілу та ефективного використання фінансових ресурсів, визначення структури та джерел фінансування. Деякі економісти розглядають амортизаційну політику як частину інвестиційної, що виражається в інвестуванні капіталовкладень за рахунок амортизаційних відрахувань. Взаємозв'язок амортизаційної політики з інвестиційною повинен полягати у виборі джерел фінансування інвестицій». При цьому автори визначають рівні формування амортизаційної політики підприємства: «Амортизаційна політика повинна формуватися на двох рівнях: на державному шляхом встановлення груп основних засобів та граничних строків використання основних засобів у межах групи; на рівні підприємства шляхом надання права останньому вибирати методи нарахування амортизації та строки корисного використання основних засобів у межах, установлених законодавством».

Водночас авторами розроблені етапи формування амортизаційної політики на мікро- та макрорівнях: «Основні етапи формування облікової амортизаційної політики на підприємстві становлять: облік основних факторів, що визначають передумови формування облікової амортизаційної політики; вибір відповідних методів амортизації; забезпечення цільового використання коштів амортизаційних відрахувань».

Автори використовують визначення амортизаційної політики іншого науковця: «Поняття «амортизаційна політика» – це «законодавчо регульована державою система економічних відносин, що забезпечує формування, перерозподіл та ефективне використання амортизаційних ресурсів суб'єктів господарювання з метою забезпечення оптимального інвестування простого або розширеного відтворення їхніх основних фондів, прискореного інноваційного розвитку підприємств і організацій на основі активізації процесів технічного та технологічного оновлення, впровадження прогресивних форм і методів організації та управління виробництвом» [7].

Автори наголошують на першочерговій ролі держави в питанні формування облікової політики підприємства: «Загальні принципи, підходи та норми амортизації зазвичай задаються державою. Це пов'язано з тим, що амортизаційні відрахування є частиною собівартості продукції (робіт, послуг), а значить, зменшують базу оподаткування, тобто зачіпають фіскальні інтереси держави».

«Розглядаючи поняття «амортизаційна політика», варто зауважити, що воно є ширшим за поняття «амортизація», яке, згідно з пунктом 14.1 підпунктом 14.1.3 статті 14 Податкового кодексу України [8], визначається як «систематичний розподіл вартості основних засобів, інших необоротних і нематеріальних активів, що амортизуються, протягом строку їх корисного використання (експлуатації)» [9].

Борисенко З. і Білик М. уважають, що амортизаційна політика – це процес розробки норм і правил нарахування амортизації, встановлення порядку використання амортизаційного фонду [10; 11].

Бубенко П.Т. зазначає, що амортизаційна політика підприємства – це політика підприємства щодо вибору відповідних методів амортизації основних фондів і нематеріальних активів, а також забезпечення цільового використання амортизаційних відрахувань, зниження бази оподаткування, створення власних інвестиційних ресурсів тощо [12].

Виговська Н.Г. дає таке визначення амортизаційної політики: «Амортизаційна політика – це складова частина загально-

державної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в оптимізації потоку власних засобів, що реінвестуються у виробничу діяльність» [13].

Овод Л.В. визначає амортизаційну політику як вибір і оптимальне поєднання способів, правил і методики нарахування та обліку амортизації, встановлення порядку використання амортизаційних відрахувань для відтворення основних фондів відповідно до умов господарювання і амортизаційної політики держави [14].

Шот А., Рудченко Н., Омелянчик Н., Тютюн М. визначають спільну думку щодо визначення амортизаційної політики як сукупності заходів, що здійснюються державою і спрямовані на забезпечення нормального режиму відтворення основних фондів [15; 16].

Яремко І.І. наголошує, що амортизаційна політика підприємства – це цілеспрямована діяльність підприємства з вибору та застосування одного з можливих (дозволених законом) методів амортизації з метою максимізації обсягу власних фінансових ресурсів протягом амортизаційного періоду [17].

Мороз Ю.Ю. робить детальний огляд літературних джерел. Автор зазначає, що «...впроваджуючи амортизаційну політику на підприємстві, необхідно перш за все чітко з'ясувати відмінності між категоріями «знос» та «амортизація», що сьогодні досить часто несправедливо ототожнюються. Знос основних засобів – це втрата ними первинних фізичних і моральних характеристик під впливом сил природи, старіння та знецінення. Іншими словами, процес зносу – фізичний, що впливає на економіку підприємства в тому сенсі, що після втрати певної долі первинних характеристик об'єкт повинен бути списаний, а на його місце необхідно придбати новий.... На відміну від зносу амортизація, навпаки, процес економічний: з одного боку – це перенесення вартості основних засобів на витрати зі створенням об'єктів діяльності підприємства, а з іншого – цільове накопичення ресурсів для відновлення зношених об'єктів. Виходячи цього, немає змісту говорити про побудову політики нарахування зносу, оскільки законами природи управляти неможливо. Навпаки, амортизація, будучи механізмом створення фінансових ресурсів для відновлення основних засобів, потребує управлінського підходу до його побудови» [18].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування власних ресурсів для інвестування в оновлення необоротних активів піднімається багатьма вченими різних напрямів економіки. Однак механізм формування і накопичення амортизаційних відрахувань належить до бухгалтерського обліку підприємства, як і інформаційні масиви, що використовуються державою для регулювання та контролю формування амортизаційного фонду підприємства. Таким чином, бухгалтерському обліку повинна відводитися ключова роль у регулюванні цього питання. Суб'єктам господарювання та державі потрібна нова методологія нарахування, накопичення та використання амортизаційних відрахувань підприємства, яка би забезпечувала і стимулювала не просте, а інноваційне відтворення необоротних активів підприємства.

Мета статті полягає в аналізі недоліків існуючого процесу нарахування амортизації та визначенні важелів державного впливу на формування амортизаційного фонду підприємства та його цільове використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах господарювання для великих підприємств досить гострою є проблема формування облікової політики. Важлива роль у цій роботі приділяється питанню ефективного викори-

стання основних засобів, а вирішення його багато в чому залежить від рівня досконалості амортизаційної системи.

На жаль, амортизаційна політика, що склалася, не повністю відповідає можливостям інноваційної стратегії переобладнання підприємств і не може стати стимулюючим чинником економічного розвитку країни.

Проблема полягає в тому, що прийнята в Україні амортизаційна політика визначається державою і не передбачає участі в її формуванні всіх ланок економічної системи, що мають відношення до життєвого циклу основних засобів. У результаті цього не враховуються багато чинників, які характеризують споживчі властивості й особливості функціонування засобів праці: показники якості, фізичний і моральний знос, умови та режим експлуатації тощо.

Розробники засобів праці не мають постійного зворотного зв'язку із споживачами, що не дає змоги правильно визначити економічно обґрунтовані строки використання техніки. У практиці роботи підприємств спостерігається використання основних засобів за межами нормативного строку служби, водночас окреме обладнання передчасно списується.

Втрачено контроль над строками корисного використання основних засобів, що призвело до втрати їх справедливої вартості та різкого зменшення амортизаційного фонду.

Амортизаційна політика, що склалася, знижує інтерес науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій до проблеми довговічності, що негативно впливає на рівень якості засобів праці та на інноваційні процеси в країні.

В умовах ринкової економіки підприємств самостійно визначає інноваційну політику. Підприємство може замінити зношену техніку на нову аналогічного призначення, підтримувати в робочому стані чи модернізувати застаріле обладнання, придбати нову техніку, призначену для заміни раніше освоєної, або принципово нове обладнання, що не має аналогів ані у виробництві, ані в споживанні.

При цьому слід зазначити, що господарюючий суб'єкт зацікавлений змінити старе обладнання новим лише у тому разі, якщо вартість останнього на одиницю корисного ефекту нижча, у крайньому разі не вища від старого обладнання. Тільки в таких умовах застосування технічного переобладнання може бути корисним для підприємця і суспільства.

Одним із найважливіших економічних важелів у цьому плані є амортизація. Завищення і заниження норм амортизації може мати як позитивний, так і негативний вплив на господарську діяльність підприємств і суспільного виробництва в цілому. Визначено, що єдиним показником, яким підприємства нині можуть варіювати під час формування амортизаційного фонду, є вартість основних засобів [19]. Однак ця маневреність дуже обмежена нормативною документацією. Таким чином, для зміни тенденції номінального формування амортизаційного фонду підприємств необхідний вплив держави на його амортизаційну політику.

Розробка і реалізація амортизаційної політики повинні відбуватися в рамках державних інвестиційних програм, які складаються відповідно до основних напрямів економічного розвитку, що мають значення для продовольчої та економічної безпеки країни. Для вдосконалення амортизаційної політики підприємств необхідне здійснення низки заходів із боку держави.

По-перше, амортизаційна політика повинна здійснюватися в рамках державних інвестиційних програм, які складаються відповідно до основних напрямів і пріоритетів економічного розвитку, наприклад мають значення для продовольчої та еко-

номічної безпеки країни, перспективного інвестиційного спрямування і т. ін.

Формування амортизаційної політики передбачає створення спеціалізованих центрів у структурі державних податкових органів або фінансового управління, здатних управляти, контролювати і регулювати рух інвестиційних коштів підприємств, у тому числі амортизаційних відрахувань.

По-друге, зберігання коштів, призначених на інвестиційні цілі, у тому числі і амортизаційних відрахувань зі 100%-ю часткою, передбачається на індивідуальному для кожного підприємства спеціалізованому інвестиційному рахунку в банку. Спеціалізований банківський інвестиційний рахунок являє собою тимчасово вільні амортизаційні відрахування підприємств, державних компенсацій, виплачуваних у рамках названої програми і процентного доходу.

Для простоти розрахунків і можливості періодичного вилучення коштів на придбання основних фондів рекомендується вкладати кошти на депозит строком на рік. Підприємства в рамках складання річної фінансової звітності надають інформацію про суму зарахованих на рахунок грошових коштів, про залишок коштів та про всі операції щодо спеціалізованого інвестиційного рахунку.

Підприємство, що має спеціалізований банківський інвестиційний рахунок, має можливість поповнювати його додатковими джерелами фінансування інвестицій, такими як прибуток. За надання податкових преференцій у частині оподаткування сум прибутку, які направлені на цей спеціалізований рахунок, власники будуть зацікавлені в поповненні даного рахунку.

По-третє, суб'єктам господарювання може бути надана можливість отримання додаткових джерел фінансування інвестицій за рахунок позик із спеціалізованих інвестиційних рахунків інших господарюючих суб'єктів.

Висновки. Запропонований механізм формування спеціалізованого банківського інвестиційного рахунку повинен не тільки стимулювати підприємства на резервування власних коштів і їх цільове використання, а й забезпечити можливість якнайшвидшої заміни та оновлення основних фондів, тобто як просте, так і розширене їх відтворення.

Створення прозорої процедури формування та цільового витрачання капіталовкладень зумовило необхідність виділяти амортизаційні відрахування із собівартості шляхом внесення їх на банківський інвестиційний рахунок у кредитній установі. Даний напрям легко піддається реалізації під час щорічного складання договору з кредитною установою, це дасть змогу не тільки щорічно поповнювати, але й у разі потреби вилучати грошові кошти на придбання основних фондів.

Інвестиційна спрямованість амортизаційної політики підприємства передбачає прискорене списання основних фондів для більш ефективного і, відповідно, прискореного технологічного розвитку виробництв. Даний напрям вирішується за допомогою застосування методів прискореної амортизації, у тому числі і розробленого автором комбінованого методу амортизації.

Література:

1. Щирська О.В. Питання обліку амортизації в різних літературних джерелах / О.В. Щирська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 3(21). – Ч. II. – С. 410–415.
2. Власюк Т.М., Юзюк І.І. Основні засоби: організаційно-методичні аспекти формування облікової політики підприємства / Т.М. Власюк, І.І. Юзюк // Проблеми економіки організацій та управління підприємствами. – 2014. – № 2. – С. 197–206.

3. Фірсова С.М., Гарасюта О.В. Особливості внутрішнього контролю використання необоротних активів підприємства / С.М. Фірсова, О.В. Гарасюта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/VISUNU/2008_10_2/firsova.pdf.
  4. Новицька С.С., Потапова-Сінько Н.Ю. Сутність амортизаційної політики і її вплив на ефективність роботи підприємства: [навч.-метод. посіб.] / С.С. Новицька, Н.Ю. Потапова-Сінько. – Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2006. – 98 с.
  5. Гавриловський, О.С. Основні шляхи розвитку та вдосконалення амортизаційної політики в Україні / О.С. Гавриловський, Л.І. Лук'яненко // Економічний аналіз: зб. наук. праць; редкол.: В.А. Дерій (гол. ред.) [та ін.]. – Тернопіль: Економічна думка, 2015. – Т. 22. – № 1. – С. 164–168.
  6. Помилуко Є.І. Амортизаційна політика в Україні: проблеми і перспективи вдосконалення / Є.І. Помилуко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 157–160.
  7. Саєнко С.Г. Амортизація як елемент інноваційного розвитку машинобудівної галузі / С.Г. Саєнко // Економічні науки: зб. наук. праць. Серія «Облік і фінанси». – Луцьк: ЛНТУ, 2012. – Вип. 9(33). – Ч. 3. – С. 228–234.
  8. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.dkt.ua/ua/doc/1011.47.0>.
  9. Гуненко С.А. Вплив амортизаційної політики на балансову вартість підприємства: обліковий аспект / С.А. Гуненко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Вип. 2(32). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/63631/59458>.
  10. Борисенко З.Н. Амортизаційна політика / З.Н. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1993. – 136 с.
  11. Білик М. Принципи амортизаційної політики в сучасній вітчизняній економіці / М. Білик // Фінанси України. – 1997. – № 10. – С. 48–56.
  12. Бубенко П.Т. Амортизація і відновлення основних фондів житлово-комунальних підприємств: [монографія] / П.Т. Бубенко, В.І. Титяєв, О.В. Димченко. – Харків: ХНАМГ. – 2010. – 255 с.
  13. Виговська Н.Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи / Н.Г. Виговська. – Житомир: ЖІПІ, 1998. – 340 с.
  14. Овод Л.В. Сутність амортизаційної політики та її складові елементи / Л.В. Овод // Вісник технологічного університету Поділля. Економічні науки. – 2003. – № 5. – Ч. 2. – Т. 1. – С. 64–68.
  15. Шот А. Оновлення основних фондів – складова частина структурної перебудови економіки / А. Шот // Регіональна економіка. – 1999. – № 1. – С. 93–102.
  16. Рудченко Н. Методичні підходи до регулювання процесу відтворення основних фондів / Н. Рудченко, Н. Омелянчик, М. Тютюн // Економіка України. – 1997. – № 2. – С. 52–58.
  17. Яремко І.Й. Знос і амортизація необоротних активів – інструмент оцінки капіталу підприємства: [монографія] / І.Й. Яремко. – Львів: Новий світ, 2003. – 148 с.
  18. Мороз Ю.Ю. Облікове забезпечення управління процесом розподілу амортизаційної вартості неспоживного майна підприємства / Ю.Ю. Мороз // Вісник ЖДТУ Серія «Економічні науки». – 2013 – № 4(66) – С. 90–95.
  19. Кленін О. До питання впливу реформування державної амортизаційної політики в Україні на процес відтворення капіталу промислових підприємств / О. Кленін // Вісник економічної науки України. – 2006. – № 2. – С. 109–112.
- Трачєва Д.Н. Рычаги государственного влияния на формирование амортизационного фонда предприятия**
Аннотация. В статье определены факторы, влияющие на процесс формирования и использования амортизационного фонда предприятия с учетом инновационного направления развития производства. Предложен перечень рычагов государственного стимулирования процесса формирования амортизационного фонда предприятия с учетом инновационной составляющей его развития.
Ключевые слова: амортизация, амортизационная политика, методология учета, восстановление необоротных активов, государственный контроль.
- Trachova D.M. Levers of state influence on formation of enterprise depreciation fund**
Summary. The article identifies factors that influence on the process of formation and use of enterprise's depreciation fund taking into consideration innovative areas of production development. In the article is offered the partial mechanism of stimulation of depreciation fund formation. The depreciation policy should become a part of enterprise's investment policy. Development of the mechanism of economic incentives to non-current assets updating and depreciation fund forming should become the further direction of researches. Tax preferences and partial financing of the innovation direction of development by the state can be such levers.
Keywords: amortization, depreciation policy, accounting methodology, recovery of non-current assets, state control.